

## TRANSCENDENTÁLNY TOMIZMUS B. F. LONERGANA

JÁN HRKÚT, Katedra filozofie FF KU v Ružomberku

HRKÚT, J: B. F. Lonergan's Transcendental Thomism  
FILOZOFIA 65, 2010, No 6, p. 600

The paper introduces the work of B. F. Lonergan, a Canadian philosopher and theologian, who is almost unknown in Slovak philosophical context. The paper covers basic elements and sources, which are necessary for the research on Lonergan's work. Since Lonergan's texts are new for our philosophical community, we are facing the problem of how to translate some of the key terms of his philosophy (e.g. *insight*). In its second part, the paper shows basic principles of the transcendental method in philosophy. There is a specific tradition that Lonergan is part of – transcendental Thomism (its representatives are among others Marechal, Muck, Coreth), which, accepting the classical principles of Thomistic philosophy, responds to Kantian philosophy. The analysis of the success of the transcendental method in philosophy is valuable and helps us to understand the developments in modern philosophy.

**Keywords:** Bernard Francis Lonergan – Insight – Transcendental method – Thomism

Nasledujúci text je jedným z prvých pokusov na Slovensku systematickejšie priblížiť filozofiu (ale aj širšie dielo) Lonergana s prihliadnutím na metodologické a terminologické aspekty diskusie o jeho diele. Dobrým vstupom do jeho filozofie je porozumenie transcendentálnej metóde, ktorá spája tradíciu transcendentálneho tomizmu v 20. storočí.

V druhej časti tento text predstavuje *pars pro toto* náčrt transcendentálnej metódy, ku ktorej sa hlásia transcendentálni tomisti, medzi ktorých patrí aj Lonergan. Na záver ponúka táto stať preklad krátkej časti Lonerganovho textu, ktorý sa viaže na aplikáciu spomínanej transcendentálnej metódy na problém sebapoznania.

**1. Prístup k dielu.** Kanadský filozof a teológ Lonergan (1904 – 1984) je autorom rozsiahleho diela, ktoré je v našom odbornom prostredí takmer neznáme. Pritom Lonerganovo súborné dielo vychádza v kritickom vydaní ako *Collected Works of Bernard Lonergan* už od roku 1988 na Lonergan Research Institute v Toronte, ktorý je asociovaný k Regis College, University of Toronto.

Štandardne sa v literatúre toto súborné dielo označuje skratkou CWL s príslušným číslom zväzku. Za dvadsať rokov (1988 – 2008) vyšlo 14 zväzkov: CWL #1 *Milost' a sloboda*; CWL #2 *Verbum: Slovo a idea u Akvinského*; CWL #3 *Vhľad: Analýza ľudského chápania*; CWL #4 *Súbor*; CWL #5 *Chápanie a bytie*; CWL #6 *Filozofické a teologické štúdie 1958 – 1964*; CWL #7 *Ontologická a psychologická konštitúcia Krista*; CWL #10 *Témy vzdelávania*; CWL #12 *Trojediný Boh: systematická časť*; CWL #15

*Makroekonomická dynamika: Esej o analýze obehu; CWL #17 Filozofické a teologické štúdie 1965 – 1980; CWL #18 Fenomenológia & logika; CWL #20 Kratšie štúdie; CWL #21 Za novú politickú ekonomiu ([1], zv. 1 – 14).*

Tieto zväzky Lonerganovho súborného diela sú základným východiskovým zdrojom, s ktorými sa v literatúre s Lonerganom pracuje. Okrem toho sú k dispozícii Lonerganove texty približne od polovice 30. rokov 20. storočia až po vydania jeho diel v súčasnosti.

Výskumný záujem o Lonergana dokumentuje veľké množstvo sekundárnej literatúry, ale aj približne dve stovky doktorských dizertácií na témy týkajúce sa diela tohto kanadského mysliteľa.

Užitočným nástrojom na orientáciu v sekundárnej literatúre je *Lonergan Studies Newsletter* (LSN), ktorý vychádza pravidelne už od roku 1980 vďaka vtedajšej iniciatíve Lonerganových študentov a kolegov (začal vychádzať ešte za života B. Lonergana).



*Bernard Francis  
Lonergan*

Lonerganova filozofia je originálnym variantom tradície aristotelovsko-tomistickej metódy a témy. Lonergan sa pokúsil svojím projektom ostať na pôde tomizmu, avšak odpovedať na výzvu Kanta a filozofie, pre ktorú je subjekt východiskom poznania. Na tejto pozícii stojí spoločne s viacerými autormi tejto tradície, ako sú J. Maréchal, E. Co-reth, O. Muck, K. Rahner a iní.

Od polovice 20. storočia Lonergan vytvoril rozsiahle dielo, ktoré sa dotýka širokého

## **2. Základné biografické údaje.**

Bernard Joseph Francis Lonergan sa narodil v roku 1904 írskym prisťahovalcom v kanadskom Buckinghame. Študoval filozofiu, jazyky a matematiku na univerzite v Montreale, na Heythrop College a na University of London, neskôr ešte teológiu na Gregoriánskej univerzite v Ríme. Prednášal najprv v Montreale, od 40. rokov 20. storočia prednášal na Gregoriánskej univerzite v Ríme. V roku 1964 získal čestný doktorát univerzity v Halifaxe; od roku 1965 pôsobil na University of Toronto. V rokoch 1971 – 1972 prednášal ako Stillman profesor na Harvarde. Od roku 1975 bol hosťujúcim profesorom na Boston College v Bostone a dopisujúcim členom Britskej akadémie. Zomrel v roku 1984 v rodnej Kanade.

V Lonerganovej filozofii je nepopierateľný vplyv tomistickej filozofie, avšak nazdávam sa, že nejde o žiadnu redundanciu;

spektra vedeckých otázok z oblastí matematiky, logiky ([1], zv. 18) makroekonómie ([29]; [30]), teológie [3],<sup>1</sup> etiky, filozofie dejín, metafyziky a v neposlednom rade aj teórie poznania ([1], zv. 3).<sup>2</sup> Podnetné sú aj jeho texty k filozofii výchovy a vzdelávania (porov. [1], zv. 10), písal aj o univerzite ako inštitúcii a jej poslaní.

**3. Štúdium Lonerganovho diela vo svete a na Slovensku.** Lonergan sa stále teší veľkej pozornosti vedeckej komunity. Terry J. Tekippe, prvý koeditor LSN, niekoľko desaťročí podrobne mapoval a zaznamenával Lonerganovu bibliografiu primárnych a sekundárnych prameňov vrátane kvalifikačných prác a dizertácií z celého sveta. Jeho posledný súhrn z marca 2005 [4] obsahuje približne 1150 primárnych prameňov (vrátane prekladov); niekoľko tisíc sekundárnych textov profesor Tekippe skatalogizoval v piatich súboroch, umožňujúcich vecne zhodnotiť kvantitatívny ohlas na Lonergana. 90. roky minulého storočia ukázali, že s Lonerganom treba nielen v novotomistickej tradícii stále rátať. Frederick E. Crowe pomenúva tento záujem ako Lonerganovo hnutie ([5], 133). Medzi transcendentálnymi novotomistami je jedným z najcitovanejších a najviac komentovaných autorov. Svedčí o tom aj práca niekoľkých vedeckých ústavov v Kanade,<sup>3</sup> USA<sup>4</sup> a Austrálii,<sup>5</sup> ktoré skúmajú aspekty jeho diela, vydávajú jeho súborné dielo i ďalšie monografie a organizujú konferencie o Lonerganových vedeckých teóriách. Špecifická situácia je v strednej Európe. V Rakúsku a Nemecku existujú vedecké spoločnosti združujúce vedcov so záujmom o Lonerganovo dielo.

V slovenskom i českom filozofickom prostredí je výskum jeho diela len málo známy. Na Slovensku sa doposiaľ okrem jednej štúdie z roku 2001 (autori Ľuboš Rojka – Imrich Staríček) [6] a Rojkovej monografie v angličtine [20] Lonerganovi systematicky nevenuje nikto. Z prekladov je dostupný len preklad Lonerganovho článku *Metafyzika ako horizont* [8], ktorý je doplnkom prekladu Corethovej *Metafyziky* z angličtiny, vydaného Trnavskou univerzitou v roku 1999.

Lonergan sa na Slovensku spomína ešte v niekoľkých publikovaných textoch: Ján Letz ([9], 50) a František Sirovič ([10], 219; [11]), ako aj prehľadová učebnica teórie poznania od Petra Voleka ([12], 40 – 41) ho na niekoľkých stranách predstavujú v rámci svojich prehľadov teórie poznania či dejín filozofie.

V Čechách je situácia veľmi podobná: rukopisné štúdie v pozostalostiach Novotného

---

<sup>1</sup> Táto teologická analýza sa považuje – po práci *Insight* – za druhé najdôležitejšie Lonerganovo dielo; ide o knihu s obrovským, najmä metodologickým presahom.

<sup>2</sup> Bezpochyby najvýznamnejšie Lonerganovo filozofické dielo je *Insight*, prvýkrát vydané už v roku 1957 a odvtedy preložené do mnohých svetových jazykov.

<sup>3</sup> Najmä Regis College a The Lonergan Research Institute, ktoré patria pod University of Toronto. University of Toronto Press v spolupráci s najvýznamnejšími Lonerganovými zncami vydáva súborné dielo Bernarda Lonergana. Významné je aj The Lonergan Centre for Ethical Reflection na Concordia University v Montreale.

<sup>4</sup> The Lonergan Institute na Boston College, The Los Angeles Lonergan Center, Woodstock Theological Center na Georgetown University a The Lonergan Institute at St. Anselm's Abbey vo Washington, D. C.

<sup>5</sup> V Sydney je veľmi aktívne Lonergan Center, ktoré vedie vynikajúci znalec Lonergana N. Ormerod.

[13] a Konečného [14] a jedna krátka štúdia Jiřího Valeša [15] z roku 2001. Toľko k situácii v našom blízkom vedeckom okolí.

Situáciu v Čechách a na Slovensku takto podrobne spomínam preto, lebo z nej vyplývajú problémy s prekladom a konvenciou istým spôsobom prekladať Lonerganove kľúčové pojmy. Z hľadiska teórie poznania, o ktorú sa zaujímam je najdôležitejší problém prekladu Lonerganovho termínu *insight* (z angličtiny do slovenčiny). Svoj prístup prekladám nižšie.

**4. Problematika prekladu termínu *insight* do slovenčiny.** Vzhľadom na dosiaľ malú reflexiu tohto Lonerganovho termínu v slovenskom prostredí je stále otáznou, ako budeme tento základný pojem do slovenského jazyka prekladať. Doteraz sa v slovenskej vedeckej obci objavili dve alternatívy: 1. *Insight* sa prekladá ako *pochop*. V tomto prípade sa kladie dôraz na inteligibilný charakter ľudského *insight*, teda pochopu. Tento variant zrejme viac zodpovedá bežnému chápaniu Lonerganovej teórie. Zástancami tohto prekladu na Slovensku sú Ľ. Rojka a I. Staríček [6] a F. Sirovič [10]. 2. *Insight* sa prekladá ako *nahliadnutie*. Tento variant sa vernejšie pridržá nominálneho vyjadrenia v origináli. Argumentom v prospech takéhoto prekladu sú tiež analogické preklady v nemčine – die Einsicht – a v češtine – vhléd [13]. Zástancom tohto prekladu na Slovensku je J. Letz [9].

Problém spočíva v možnej zámene významu, pretože *pochop* je v slovníkoch bežne prekladaný ako *conception*, resp. *grasp*. Teda ak by bol *pochop* ako preklad správny, originál by mal byť *conception* alebo *grasp*. *Nahliadnutie* je gramaticky správnejší preklad. Určitý ohľad však treba brať aj na to, ako správne pripomína Ľuboš Rojka, že *nahliadnutie* má v slovenčine silné senzibilné konotácie, pričom Lonerganovi naozaj ide o inteligibilný pojem. Akceptujúc tento variant prekladu, t. j. *nahliadnutie*, by sme potom museli striktné chápať ako nahliadnutie do nejakého poznania, do nového poznatku, v žiadnom prípade nie ako nahliadnutie do nejakého priestoru, napr. do studne. Podľa *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* [16] je ale nahliadnutie substantívom od nahliadať, ktorého prvým významom je práve nazrieť, nahliadať do knihy, spisov a pod. Druhým významom je nahliadať nejaký poznatok, napr. nahliadať, že sa niekto mylí. Nahliadať v tomto druhom význame je však klasifikované ako zastaraný výraz.

Preto navrhujem prekladať *insight* termínom *vhlád*. Termín *vhlád* je neologizmus, ktorý nie je v slovníkoch slovenského jazyka kodifikovaný, avšak som presvedčený prinajmenšom o jeho intuitívnom a samozrejmom chápaní. Najbližší kodifikovaný tvar je sloveso *vhládiť sa (do čoho, kam)* ([17], 79 – 80).

*Vhlád* dostatočne jasne vyjadruje inteligibilitu Lonerganovho konceptu. Tento termín neevokuje *vhlád* niekam, do priestoru a pod., ale len *vhlád* do niečoho v zmysle poznania alebo spoznania, napr. *vhlád* do problematiky, do diskusie, do názorových rozdielov.<sup>6</sup>

---

<sup>6</sup> K prekladu termínu *insight* si dovoľme ešte jednu poznámku týkajúcu sa súčasného používania tohto termínu v Severnej Amerike. Televízny kanál CNN vysiela magazín pod názvom *Insight*, ktorý mapuje zaujímavé témy a problémy v širších súvislostiach vzťahov a odborných náhľadov. Pokladali by sme prinajmenšom za čudné, keby sme mali túto zaujímavú reláciu nazvať *Pochop*. Naopak, *vhlád* pokladáme za názov, ktorý korektne pomenúva investigatívnu žurnalistiku, ktorá spracúva rôzne témy a snaží sa ich analyzovať na hlbšej ako publicistickej úrovni.

*Vhľad* je zároveň aj koherentným prekladom, pretože aj v češtine (kde sa pripravuje preklad rovnomeného Lonerganovho diela) sa *insight* bude pravdepodobne prekladať ako *vhľad*.<sup>7</sup>

Z uvedeného vyplýva, že problém prekladu nie je výnimočný len v slovenskom prostredí. Navrhujem teda prekladať termín *insight* termínom *vhľad* a tento variant ponúkam aj do ďalšej diskusie o diele Bernarda Lonergana na Slovensku.

**5. Transcendentálna metóda v tomizme.** Bernard Lonergan sa explicitne hlási k tradícii transcendentálnej metódy.<sup>8</sup> „Môj skutočný spôsob práce je transcendentálny aj v kantovskom zmysle, pretože vyjasňuje podmienky možnosti poznania objektu natoľko, nakoľko je ich poznanie *apriórne*“ ([3], 14).

Principiálna úvodná otázka je otázka vzťahu medzi poznávajúcim subjektom a poznávaným objektom. Transcendentálna metóda ako taká vychádza zo subjektu, presnejšie povedané zo subjektu, ktorý je pýtajúcim sa subjektom. Zaujímavé na tejto otázke (ktorou subjekt disponuje) je to, že by nebola možná, keby aspoň niečo z odpovede na ňu subjekt už nepoznal. „... podľa Emericha Coretha akt pýtania sa ukazuje nevyhnutnosť predpoznania...“ ([19], 349).<sup>9</sup> Teda subjekt kladením otázky kladie istú časť svojho poznania na horizont poznávania preto, aby si poznanie rozšíril. Typickým znakom transcendentalizmu je pýtanie sa na podmienky, ktoré akt poznávania predchádzajú. V tomto je Lonerganovo chápanie podobné Kantovmu.

V tradícii transcendentálneho tomizmu epistemologický aspekt nakoniec odkazuje na ontologický. „Coreth začína od otázky a redukčnými a deduktívnymi procesmi sa postupne dostáva k najzákladnejšej podmienke možnosti nielen otázky, ale celej ľudskej poznávacej aktivity. Touto najzákladnejšou podmienkou je čisté predpoznanie, resp. horizont bytia“ [21]. V tomto zmysle je horizont bytia potom subjektu prístupný ako základná otázka o sebe, vedomia seba v procese sebazoznania. Toto transcendentálne predpoznanie sa chápe ako *apriórna* podmienka derivovaného, druhotného poznania predmetov (objektov odlišných od subjektu).

Mohlo by sa zdať, že takto predstavená transcendentálna metóda je špekuláciou, ktorá v žiadnom prípade nemôže byť základom ostatných spôsobov skúmania, a dokonca že túto metódu snáď používajú len metafyzici a špekulatívna filozofia. Nazdávam sa, že opak je pravdou. Niektorí na jednej strane ukazujú, aká je transcendentálna metóda praktická vo vedeckom zmysle slova.<sup>10</sup> Na strane druhej Karel Říha ukazuje celkom praktické,

<sup>7</sup> O tomto terminologickom probléme sme diskutovali s Michalom Altrichterom z olomouckej Univerzity Palackého, ktorý je zároveň činný v Centre Aletti, kde sa pripravuje spomínaný preklad práce *Insight* od B. Lonergana. Teda Česi už pravdepodobne našli konsenzus v podobe termínu *vhľad*. Pozri aj ([11], 8).

<sup>8</sup> Na viacerých miestach v diele *Vhľad*, avšak najpodrobnejšie v rámci *Metóda teológie* (MT), kde jej v rámci filozofického „backgroundu“ venuje 3. a 4. časť 1. kapitoly.

<sup>9</sup> Muck ďalej uvádza, že Coreth rozlišuje (v zhode s pokantovskou tradíciou) tzv. čisté predpoznanie, ktoré je nevyhnutné pri každej otázke, a predpoznanie, ktoré sa vyžaduje len pri špecifických otázkach ([19], 353).

<sup>10</sup> „Lonerganova základná metóda je odlišná od transcendentálnej metódy, ako ju opisuje transcendentál-

každodenné konzekvencie takéhoto spôsobu uvažovania: „Nemysleme však, že transcendentálna metóda je niejaká čistá konstrukcia filozofov, zcela odtržená od záležitostí denného života. Docela naopak. I my používame onoho obratu k subjektu, kedykoľvek niejakou praktickou otázkou nedoviedeme riešiť na základe vecných dôvodov. Témere všetchna dôležitá rozhodnutia sa dejú na základe ony pozornosti k subjektívnej myšlienkovy činnosti“ ([22], 160).<sup>11</sup> Po sledovaní a po snáde aj racionálnej analýze nie problému, ale našich vnútorných myšlienok získavame istotu pri rozhodovaní, ktorú sme predtým nemali. Vnútorná pozornosť a sebareflexia subjektu tak prispievajú k praktickým rozhodnutiam v našom každodennom živote.

Transcendentálnu metódu môžeme porovnať aj s newmanovským zmyslom pre vodenie (*illative sense*),<sup>12</sup> ktorý presahuje úzko logické hranice tohto termínu. Pre Lonergana je totiž „Newmanov *illative sense*... predchodcom jeho vlastnej teórie racionálneho vedomia“ ([26], 16).<sup>13</sup> To je ďalšia praktická (v zmysle rozhodovania sa subjektu) konzekvencia tejto metódy.

Bolo by tiež vhodné pýtať sa na vzťah transcendentálnej metódy k metódam iným, k iným prístupom ku skúmaniu otázok v celom spektre ľudského poznávania. „Rozlišujem medzi metódami vyhradenými pre isté partikulárne odbory a... ich spoločným jadrom a základom, ktorý nazývam transcendentálna metóda“ ([3], 14). Tu je možné vidieť istý univerzalizmus nielen Lonerganovho chápania transcendentálnej metódy.

Pýtanie sa na podmienky musí byť spoločné všetkým metódam, a tým pádom, že transcendentálna metóda sa vzťahuje ako základná k iným, zdôrazňuje aj Coreth: „... transcendentálna metóda nie je jednou z možných metód popri iných vedeckých a filozofických metódach... nadobúda fundamentálnu prioritu, pretože sa pýta na všetko... musí reflektovať kriticky všetko vrátane každej metódy – a musí všetko presiahnuť smerom

ny tomista Otto Muck. Transcendentálna metóda, ktorú má na mysli Lonergan, nie je iba teoretická. Naopak,

---

je bezvýhradne konkrétna a empirická, pozorne mapujúca údaje vedomia o sebe samom. Lonergan skutočne transformoval Maréchalovu transcendentálnu metódu jej uvedením na pravú mieru a doplnením Kantovej požiadavky kritického prisvojenia si ľudskej poznávacej štruktúry ako základu metodologickej vedy a filozofie súčasnosti“ [20].

<sup>11</sup> Říha pokračuje príkladom: Napadne nám myšlienka ísť tam alebo niekde inde, podstúpiť nejaký zákrok alebo ho odmietnuť. Takéto prichádzajúce myšlienky nás znepokojujú, oberajú nás o pokoj, vzbudzujú v nás úzkosť. Ale kedykoľvek na to vnútorne (obrat k subjektu, k sebe) myslíme, cítíme sa pokojnejšie a slobodnejšie. Tento spôsob nám otvára budúcnosť, pretože keď venujeme pozornosť vnútornému priebehu našich myšlienok, môžeme rozpoznať správnosť alebo nesprávnosť našich možných rozhodnutí (pozri [22], 160).

<sup>12</sup> Nie je nezaujímavé, že pre Lonergana sa Newmanov *illative sense* stal podkladom jeho vlastného reflektívneho aktu porozumenia (*reflective act of understanding*). Bližšie k tomuto problému pozri napr. ([21], 25).

<sup>13</sup> „Existuje ‚illative sense‘, smysl vedoucí k určitému důsledku, pro to, co následuje, abychom mluvili s kardinálem Newmanem, také a právě v takových věcech, jež zahrnují totální rozhodnutí... To umožňuje, řečeno paradoxně, vědeckost legitimované nevědeckosti v takovýchto životních otázkách. Existuje první reflexní stupeň, který musí být odlišován od reflexního stupně věd v dnešním smyslu, protože si to tak žádá život, sama existence“ ([31], 11).

k podmienkam“ ([18], 183).

Totálne nároky transcendentálnej metódy sa môžu zdať neoprávnené a partikularistické. Avšak tu sa nechce implementovať táto metóda do iných metód. „Lonerganova transcendentálna metóda je základnou invariantnou dynamickou paradigmou alebo štruktúrou vedomých a intencionálnych aktov v subjektoch ako takých“ [20]. Generalizáciu nároku transcendentálnej metódy chápeme ako objavenie niečoho, čo každá metóda už implicitne obsahuje a čo transcendentálna reflexia len explikuje. Čo je to *niečo*, čo každá metóda *už* obsahuje? Maréchal to formuloval nasledovne: „Prvoradým záujmom transcendentálnej kritiky je venovať sa *vnútornej genéze objektu ako objektu...*, pričom tu nejde iba o sériu psychologických momentov, ale o absolútne a univerzálne platné podmienky možnosti objektov vo všeobecnosti“ ([25], 83). Teda univerzálnym nárokom transcendentálnej metódy sa tvrdí len to, že každý metodický poznávací prístup sa musí najprv pýtať, ako mu je objekt – predmet skúmania daný, ako je prístupný skúmaniu a akým spôsobom je možné o ňom získať nejaké údaje. Inými slovami, tematizovať spôsob, akým sa skúmaný objekt stal objektom pre skúmateľa či oblasť skúmania. A to sa dá práve pýtaním sa na podmienky možnosti objektov ako takých, a nie psychologizmom, ktorý by možno niektorí chceli tejto metóde prisúdiť. Podľa Otta Mucka je zrejмый rozdiel medzi transcendentálnou podmienkou a podmienkou čisto logickou alebo psychologickou (porov. [19], 345).

Analogicky trom základným Kantovým otázkam sa Lonergan pokúša transcendentálnou metódou zodpovedať v podstate tri otázky: 1. Čo robím, keď poznávam? 2. Prečo dochádza k poznaniu? 3. Čo sa dozvedám, keď poznávam (pozri [26])?

Ak sa to Lonerganovi podarilo, znamenalo by to, že „... transcendentálna reflexia nášho poznávania – aktivity skúmania a súdenia – poukáže na základný cieľ: objasniť prvotný základ poznávania“ ([18], 182). Myslí sa ním odhalenie fundamentálneho prístupu k poznávaniu reality vôbec a podmienok, za akých sa poznávanie uskutočňuje.

Prekážkou tohto podujatia môže byť Kantovo úzke ohraničenie fenomenálnej skutočnosti, ktorá jediná je prístupná skúsenosti a poznaniu. Transcendentálni tomisti nerušia kantovské podmienky objektu ako objektu; priestor na prekonanie *iba javov* nachádzajú v transcendentálnej aktivite subjektu osebe: „Joseph Maréchal, Karl Rahner, Johann Baptist Lotz a jejich škola chťejú touto ‚transcendentálnou metódou‘ dosáhnout bezprostredne realitu subjektu v jeho aktivite a o sobě (‚Subjekt im Vollzug‘, ‚Subjekt an sich‘ Emericha Coretha), a tím výchozí bod k poznání reality vôbec. Tím, jak se tvrdí, je prý možno vlastní Kantovou metódou, důsledně použitou (tedy imanentní kritikou), překonat Kantovo omezení poznání na pouhý svět jevů“ ([27], 168). Či a ako sa im to podarilo, to musí byť predmetom iných, špecificky na túto otázku zameraných skúmaní. Kritika transcendentálneho novotomizmu sa objavila hneď potom, čo Maréchal prišiel s týmto projektom, a trvá prakticky dodnes (pozri [28]). Zámer transcendentálneho novotomizmu by si zaslúžil podrobnú analýzu aj v našom filozofickom prostredí.

**B. F. Lonergan: Rozdiel medzi vedomím a sebapoznaním.** „*Pokúšam sa charakterizovať prítomnosť subjektu sebe samému. Ak by sa však čitateľ pokúsil objaviť seba ako subjekt, preniknúť späť a v pôvodnom stave odkryť svoju subjektivitu, nemôže uspieť.*“

*Každá takáto snaha je introspekciou, venovaním pozornosti subjektu; a čo dosiahne, to nie je subjekt ako subjekt, ale len subjekt ako objekt; je to subjekt ako subjekt, ktorý hľadá. Aby niekto zintenzívnil prítomnosť samého seba, vykonáva introspekciu; ale dostáva sa na vyššiu úroveň svojej aktivity. Ak niekto spí a sníva, je prítomný sám sebe ako spiaci. Ak sa prebudí, stane sa prítomným sám sebe, a to nie ako pohybovaný, ale ako pohybujúci sa, nie ako pociťovaný, ale ako cítiaci, nie ako videný, ale vidiaci. Ak je niekto zmätený a uvažuje a skúma, empirický subjekt sa stáva aj duševným. Ak niekto reflektuje a zvažuje dôkazy, empirický a duševný subjekt sa stáva racionálnym, stelesnenou rozumnosťou. Ak niekto zvažuje a rozhoduje sa, dostáva sa na úroveň racionálneho uvedomenia, slobodného, zodpovedného subjektu, ktorý svojimi rozhodnutiami utvára seba a svoj svet podľa toho, akým by on sám i tento svet mali byť...*

*Nie všetci poznajú samých seba ako takých, pretože vedomie nie je ľudské poznávanie, ale len potenciálny komponent v celej štruktúre ľudského poznávania. Napriek tomu všetci môžu poznať samých seba ako takých, a to tak, že sa budú venovať iba tomu, čoho už sú si vedomí, a porozumejú tomu, čomu sa venujú, keď vyslovia úsudok o správnosti vlastného porozumenia seba“ ([1], zv. 4, 210 – 211).*

**Záver.** Lonergan je zaujímavý tým, že aplikuje klasickú aristotelovsko-tomistickú schému poznávania na novú situáciu filozofie s pýtajúcim sa subjektom ako východiskom (Kant). Ostáva tomistom, ktorý uplatňuje v rámci klasickej tradície transcendentálnu metódu (chápanú v širšom zmysle slova), ktorú ukazuje ako implicitne prítomnú už u Augustína či Tomáša. Štúdium Lonerganovho diela je zaujímavé aj v kontexte vývinu modernej filozofie a je nevyhnutné, ak chceme porozumieť modernému tomizmu, pre ktorý bola inšpirácia filozofickým projektom Jozefa Marechala na začiatku 20. storočia kľúčová.

#### LITERATÚRA

- [1] LONERGAN, B.: *Collected Works of Bernard Lonergan*. Vol. 1 – 14. Toronto: University of Toronto Press 1988 – 2007.
- [2] Lonergan Studies Newsletter, eds. T. J. TEKIPPE & M. O' CALLAGHAN, Vol. 1, No. 1, January 1980. ISSN 0845-2849
- [3] LONERGAN, B.: *Method in Theology*. London: Darton, Longman & Todd, New York: Herder and Herder 1972.
- [4] TEKIPPE, T. J.: *Lonergan bibliography* <http://arc.tzo.com/padre/tek2.htm> (2005-05-31)
- [5] CROWE, F. E.: *Lonergan*. London: Geoffrey Chapman and Collegeville, The Liturgical Press 1992.
- [6] ROJKA, L. – STARÍČEK, I.: Filozofia Bernarda Lonergana. In: *Studia Aloisiana*. (ed.: L. Csontos) Bratislava – Trnava 2001, s. 263 – 272.
- [7] ROJKA, E.: *The eternity of God. Comparative study of Bernard Lonergan SJ and Richard Swinburne*. Trnava: Dobrá kniha 2005.
- [8] LONERGAN, B.: Metafyzika ako horizont. In: CORETH, E.: *Metafyzika*. Bratislava: Trnavská univerzita 1999, s. 159 – 177.
- [9] LETZ, J.: *Teória poznania. Systémové a experienciálne-evolučné porozumenie poznania*. Bratislava: ÚSKI SKA 1992.



- [10] SIROVIČ, F.: *Ludské poznanie. Základné filozofické problémy*. Nitra: SVD 2002.
- [11] SIROVIČ, F.: *Obmeny tomizmu v 20. storočí*. Nitra: SVD 2008.
- [12] VOLEK, P.: *Úvod do teórie poznania*. RKCMBF UK, TI Banská Bystrica – Badín 1998.
- [13] NOVOTNÝ, J.: *Mysli Trostnikova a Kosmopolis Lonergana*. 2001, manuskript.
- [14] KAJPR, A.: *Príspevek k teorii poznání v maréchalovském duchu. Z pozůstalosti P. Františka Konečného SJ*, manuskript.
- [15] VALEŠ, J.: Bernard Joseph Francis Lonergan. In: *Teologické Texty*, roč. 2001, č. 3, s. 119 – 120.
- [16] Krátky slovník slovenského jazyka. In: *Lexikón slovenského jazyka* (ed. J. KAČALA), CD-verzia, 1998.
- [17] *Slovník slovenského jazyka*. (ed. Š. PECIAR). V. diel, Bratislava: SAV 1965, s. 79 – 80.
- [18] CORETH, E.: Bezprostrednosť a sprostredkovanie bytia: pokus o odpoveď Bernardovi Lonerganovi. In: CORETH, E.: *Metafyzika*. Bratislava: TF TU 1999, s. 181.
- [19] MUCK, O.: The Logical Structure of Transcendental Method. In: *International Philosophical Quarterly*. 1969/9, pp. 342 – 362.
- [20] *Lonergan Wordbook. A Primer of Lonergan Terminology*. (ed. C. M. STREETER) [http://www.lonergan.on.ca/glossary/Streeter\\_Glossary\\_2001.pdf](http://www.lonergan.on.ca/glossary/Streeter_Glossary_2001.pdf) (2004-01-16)
- [21] SALA, G. B.: *Immediacy and Mediation in Our Knowledge of Being: Some Reflections on the Epistemologies of Emerich Coreth and Bernard Lonergan*. Talianske vydanie tejto štúdie: *Immediatezza e mediazione della conoscenza dell'essere: Riflessioni sull'epistemologia di E. Coreth e B. Lonergan*. In: *Gregorianum* 1972/53, s. 45 – 87. Citujem podľa anglického reprintu: [http://www.lonergan.org/Sala/immediacy\\_and\\_mediation.htm](http://www.lonergan.org/Sala/immediacy_and_mediation.htm) (2004-04-17)
- [22] ŘÍHA, K.: K diskusi o transcendentální metodě. In: *Studie*, 1982/82, s. 159 – 164.
- [23] NAICKAMPARAMBIL, T.: *Through self-discovery to self-transcendence. A study of cognitional self-appropriation in B. Lonergan*. Roma: Gregorian University Press 1997.
- [24] CROWE, F. E.: *Lonergan*. London: Geoffrey Chapman and Collegeville & The Liturgical Press 1992.
- [25] *A Maréchal Reader*. New York: Herder and Herder 1970.
- [26] GRACE, R. J.: *The Transcendental Method of Bernard Lonergan*. <http://www.lonergan.on.ca/reprints/sauer/grace-method.htm> (2003-11-12)
- [27] ŘÍHA, K.: Myšlenkové základy světa, v němž žijeme. In: *Studie*, 1983/85 – 86, s. 164 – 169.
- [28] HALDANE, J. S.: Thomism. In: *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (ed. E. CRAIG), Version 1.0 CD-ROM. London: Routledge 1998.
- [29] BURLEY, P. – CSAPO, L.: Money information in Lonergan-von Neumann Systems. In: *Economic Systems Research*, 1992, 2, pp. 133 – 143.
- [30] BYRNE, P. H.: Ecology, Economy and Redemption as Dynamic: The Contribution of Jane Jacobs and Bernard Lonergan. In: *Worldviews: Environment Culture Religion*, 2003, 1/2, pp. 5 – 25.
- [31] RAHNER, K.: *Základní kurz víry*. Olomouc 2001.

---

Ján Hrkút, PhD.  
 Katedra filozofie, FF, KU v Ružomberku  
 Hrabovská cesta 1  
 034 01 Ružomberok  
 SR  
 e-mail: jan.hrkut@ff.ku.sk